

DUBRAVKA
UGREŠIĆ

LAPÉ

DUBRAVKA UGREŠIĆ

LAPĚ

Iš kroatų kalbos vertė Julija Gulbinovič

VILNIUS 2021

Versta iš
Dubravka Ugrešić „Lisica“.
All rights reserved.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Knygos leidybą parėmė

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

© Dubravka Ugrešić, 2017
© Vertimas į lietuvių kalbą, Julija Gulbinovič, 2021
© Leidykla VAGA, 2021

ISBN 978-5-415-02607-4

Turiny

Pirmoji dalis

Pasakojimas apie tai, kaip randasi pasakojimai 7

Antroji dalis

Pusiausvyros menas 61

Trečioji dalis

Šėtono sodas 135

Ketvirtoji dalis

Teokrito nuotyčiai 223

Penktoji dalis

Little Miss Footnote 283

Šeštoji dalis

Apnašlėjusi lapė 309

Pirmoji dalis

*Pasakojimas apie tai,
kaip randasi pasakojimai*

*Tikrasis literatūrinis smagumas prasideda tada,
kai pasakojimas išsilaisvina iš autoriaus kontrolės,
kai pradeda nelyginant besisukiojantis žolės purkštuvas
purkšti į visas puses ir kai žolė pradeda augti ne dėl drėgmės,
bet dėl artimo drėgmės šaltinio troškimo.*

I. Feris,
„The Magnificent Art of Translating Life
into a Story and *Vice Versa*“

1

Iš tikrųjų, kaip atsiranda pasakojimai? Tikiu, kad šį klausimą sau užduoda daugelis rašytojų, nors dauguma vengia atsakymo. Kodėl? Galbūt todėl, kad jo nežino, o gal bijo, kad elgsis kaip tie gydytojai, kurie kalbėdami su pacientais vartoja vien lotynišką terminologiją (tiesa, tokių vis mažėja!), kad pacientui pademonstruotų savo pranašumą (kurį ir be to turi) ir išlaikytų jį menkesnėje padėtyje (kurioje pacientas vienaip ar kitaip jau yra). Todėl rašytojai mieliau traukia pečiais ir leidžia skaitytojams tikėti, kad pasakojimai išauga kaip piktžolės, ir tai galbūt net geriau. Juk iš literatūrinių apmąstymų ta tema galima būtų sudaryti nemažą paistalų antologiją. Kuo akivaizdesni paistalai, tuo jų autorius turi daugiau gerbėjų, kaip tas žymus rašytojas, nenuilstamai kartojantis, kad jam epifanijos akimirka, tąja kūrybine, tapo vienos beisbolo rungtynės. Beisbolo kamuoliukui skriejant oru, jį nušvietė suvokimas, kad jis – romanistas! Grįžęs iš rungtynių namo, jis nedelsdamas sėdo prie savo darbo stalo ir nuo tada nenustoja.

Rusų rašytojas Borisas Pilniakas pradeda savo „Pasakojimą apie tai, kaip randasi pasakojimai“ (verta pažymėti, kad teksto

apimtis vos dešimt puslapių) sakiniu apie tai, kad Tokijoje jis atsitiktinai susipažinęs su rašytoju Tagakium, apie kurį kažkas jam buvo pasakęs, jog anas susilaukęs šlovės dėl savo romano, kuriame aprašo „europietę“, rusę. Tas Tagakis būtų išgaravęs iš Pilniako atminties, jei Japonijos mieste K.*, sovietų konsulato archyve, Pilniakas nebūtų radęs Sofijos Vasiljevnos Gnedich-Tagaki repatriacijos prašymo.

O toliau, kas buvo toliau? Pilniako tėvynainis, sovietų konsulato sekretorius draugas Džurba, pas kurį Pilniakas viešėjo, nuveža jį ant virš miesto esančio kalno, kad parodytų jam lapės šventyklą. „Lapė įkūnija suktumą ir išdavystę. Jei lapės dvasia apsigyvena žmoguje, to žmogaus giminė bus prakeikta. Lapė yra rašytojų totemas“, – rašo Pilniakas. Toji šventykla įkurta kedrų paunksmėje, ant uolos, stačiai krintančios į jūrą, o šventyklos altoriuje ilsisi lapės. Iš ten veriasi vaizdas į kalnų grandinę ir vandenyną, ir yra neįprastai tylu. Ten, toje šventovėje vietoje, Pilniakas mąsto apie tai, kaip randasi pasakojimai.

Lapės šventykla Japonijoje ir Sofijos Gnedich-Tagaki autobiografija (kurią draugas Džurba duoda rašytojui paskaityti) paskatina Pilniaką parašyti vieną istoriją. Sofija Vladivostoke buvo baigusi gimnaziją, kad galėtų įsidarbinti mokytoja, bet tik tol, „kol atvažiuos piršliai“ (Pilniako komentaras); ji buvo mergina, „kokių senojoje Rusijoje buvo tūkstančiai“ (Pilniako komentaras); „apykvailė kaip poezija, kokiai ir tinka būti aštuoniolikmetei“ (Pilniako komentaras). Moterų biografijos

* Kalbama apie Kobės miestą, tai Pilniakas atskleidžia Japonijai skirtoje savo knygoje „Japonijos saulės šaknys“. (Čia ir toliau autorės pastabos, jei nebus nurodyta kitaip.)

Rusijoje buvo panašios „kaip du vandens lašai: pirmoji meilė, nekaltybės praradimas, laimė, vyras, vaikas ir labai nedaug ko kito“. Sofijos biografija Pilniaką pradeda dominti tik nuo tos akimirkos, „kai laivas įplaukė į Curugos uostą – neįprasta ir trumpa detalė, išskyrusi ją iš tūkstančių provincialių rusių biografijų“.

Kaip ta moteris iš Vladivostoko apskritai atsidūrė laive, plaukiančiame į Curugą?! Remdamasis Sofijos biografijos fragmentais, Pilniakas meistriškai įsivaizduoja jos gyvenimą Vladivostoke trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Sofija išsinuomoja kambarėlį tame pačiame name, kuriame yra apsisostojęs japonų karininkas Tagakis. Apie jį buvo kalbama, rašo Sofija savo trumpoje autobiografijoje, jog „prausiasi po dušu dukart per dieną, dėvi šilkiniais apdarais ir nakčiai užsivelka pižamą“. Tagakis moka rusiškai, bet vietoj „l“ taria „r“, tai skamba juokingai, ypač kai balsu skaito savo mėgstamiausių rusų poetų eiles („Naktis dverkė...“).

Nors Japonijos kariuomenės teisė draudė japonų karininkams vesti užsienietes, Sofija ir Tagakis netrukus susižada – „turgenišškai“*.

Prieš išvykdamas atgal į Japoniją, – nes į Vladivostoką netrukus įsiverš rusai, – Tagakis palieka Sofijai nurodymus ir pinigų, kad ji galėtų atkelti paskui jį.**

* Tai tik viena iš gausių Pilniako aliuizijų į provincialių rusų panelių lėkštumą, kvailumą ir suvaidintą sentimentalumą.

** Nors net dukart pabrėžia, kad „ne jam teisti žmones“, Pilniakas klausia savęs, „kaip toji moteris sugebėjo praleisti viską, ką mes tais metais išgyvenome. Kaip žinoma, trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje Japonijos karališkoji kariuomenė buvo Rusijos Tolimuosiuose Rytuose, kad juos okupuotų, taip pat yra žinoma, kad japo-

Sofija vyksta iš Vladivostoko į Curugą, kur Japonijos pasienio policija ją sulaiko ir apklausia dėl jos ryšio su Tagakiu. Ji prisipažįsta, kad jiedu susižadėję. Policija atveda ir Tagakį, siūlo jam nutraukti susižadėjimą ir grąžinti Sofiją į Vladivostoką, tačiau Tagakis atsisako tai padaryti. Vietoj to jis įlaipina Sofiją į traukinį, keliaujantį į Osaką, kur ją pasitiksias jo brolis ir nusivešias į kaimą, į jų tėvų namus, o pats atsiduoda į karinės policijos rankas. Situacija netrukus išsispres Tagakio naudai: tiesa, jis visiems laikams bus išmestas iš kariuomenės ir nu-teistas dvejiems metams tremties, bet gaus leidimą bausmę atlikti kaime, savo tėvų namuose, „skendinčiuose žalumoje ir gėlėse“.

Jaunavedžių laikas bėga saldžioje vienuoje. Jų naktys kupinos gaivalingų kūniškų aistrų, o dienos – ramios, niekieno netrikdomos kasdienybės. Tagakis mandagus, bet nedaugžodis, dienas mieliausiai leidžia užsidaręs savo darbo kambaryje.

„Ji mylėjo, gerbė savo vyrą ir jo bijojo: gerbė jį, nes jis buvo visagalis, kilnus, nedaugžodis ir išsilavinęs; mylėjo jį ir gerbė už aistros valią, kuri ištuština sielą, pavergia ir susilpnina valią – josios, ne jo“, – rašo Pilniakas. Visgi, nors apie savo vyrą žinojo nedaug, Sofija jautėsi visiškai patenkinta jų ben-

nus išvarė partizanai: apie tai jos biografijoje nėra žodžio“. Pilniako „aš“ čia staiga pavirsta griežtu, deklaratyviu „mes“, stačiai tarsi virš jo būtų palinkęs grėsmingas kokio nors „draugo Džurbos“ šešėlis, ir dėl to, dėl to šešėlio, jis peiktų Sofiją už apolitiškumą. Pilniakas dar kartą sureaguos lyg koks partijos komisaras ir pasakys: „Japonai buvo nekenčiami visoje Rusijos Tolimųjų Rytų pajūrio teritorijoje, japonai gaudydavo bolševikus, juos žudė, degino krosnyse, sušaudydavo; partizanai turėjo visais įmanomais būdais stengtis sugalvoti, kaip pažaboti japonus, Kolčiakas ir Semionovas žuvo, partizanai spaudė kaip didžiulė lavina – Sofija Vasiljevna apie tai nėra žodžiu neužsiminė.“

dro gyvenimo laime. Oficialiai pasibaigus Tagakio tremčiai, jauna pora lieka gyventi kaime. O tada į jų gyvenimo ramybę įsiveržia žurnalistai, fotografai, žmonės... Taip Sofija atranda savo vyro kasdienio pasitraukimo į darbo kambarį paslaptį: Tagakis per tuos dvejus ar trejus metus parašė romaną.

Perskaityti Tagakio romano ji negalėjo, nors tuomet jau truputį mokėjo japoniškai. Maldavo, kad jai bent kiek nors papasakotų apie romaną, tačiau vyras vengė atsakymo. Dėl didelio veikalo pasisekimo jų gyvenimas pasikeitė, dabar jie turėjo tarnus, kurie jiems virė ryžius, ir asmeninį vairuotoją, kuris dažnai nuveždavo Sofiją į netoliese esantį miestą apsipirkti. Tagakio tėvas „nusilenkdavo Sofijai su didesne pagarba, negu ji jam“. Sofija pradėjo mėgautis vyro šlove.

Romano turinį ji sužinojo juos aplankius „žurnalistui iš sostinės“, kuris kalbėjo rusiškai. Tagakis visą romaną skyrė jai – aprašė kiekvieną akimirką, kurią jie praleido drauge. Nutiko taip, kad tas žurnalistas atvedė ją prieš veidrodį, kuriame „ji išvydo save pačią, įkūnytą ant popieriaus, ir nesvarbu, kad romane su chirurginiu preciziškumu buvo aprašyta, kaip ji rai-tėsi gyvenimo aistrose ir sumaištyje; košmaras, jos košmaras, prasideda paskui. Ji sužinojo, kad viskas, visas jos gyvenimas, buvo stebėjimo medžiaga, kad jos vyras šnipinėjo ją kiekvieną jos gyvenimo akimirką: štai čia prasidėjo jos siaubas, tai buvo žiauri visko, ką ji turėjusi, išdavystė.“

Pilniakas teigia (mūsų reikalas, ar juo tikėti), kad tos „apykvailės moters“ biografijos dalys, kuriose kalbama apie jos

vaikystę, gimnaziją ir Vladivostoką, nė kiek neįdomios, tačiau aprašydama dienas, praleistas su vyru, ji sugebėjusi rasti „tikrus, didžius ir paprastus žodžius“. *Summa summarum*, Sofija „paliko žymaus rašytojo žmonos titulą, meilę ir jaudinančius jaspio laikus“ ir paprašė būti sugrąžinta į tėvynę, į Vladivostoką.

O kas paskui? Nieko daugiau.

„Ji iki galo išgyveno savo biografiją; jos biografiją – apie tai, kad sunkiau pereiti per mirtį, negu nužudyti žmogų, – parašiau aš. Jis parašė puikų romaną.

Ne man teisti žmones. Mano darbas yra mąstyti, daugiau sia apie tai, kaip randasi pasakojimai.

Lapė įkūnija suktumo ir išdavystės dvasią. Jei lapės dvasia apsigyvena žmoguje, to žmogaus giminė prakeikta. Lapė yra rašytojų totemas.“

Ar iš tiesų egzistavo Tagakis, ar iš tiesų egzistavo Sofija – vargu ar galime tikrai tai žinoti. Bet kuriuo atveju, skaitant šį meistriškai parašytą pasakojimą, skaitytojui nė sekundę nekyla mintis, kad pasakojimas galėjo būti sukonstruotas, kad ir rusų konsulatas mieste K., ir istorija apie Sofiją, ir jos repatriacijos prašymas, ir rašytojas Tagakis – išgalvoti. Skaitytojas lieka paliestas *šimtaprocentinio* pasakojimo tikrumo, galios trumpos biografijos, kurią sudaro dvi išdavystės: viena, kurią prieš Sofiją įvykdė rašytojas Tagakis, ir kita, kurią, paskatintas to paties kūrybinio impulso, įvykdė rašytojas Pilniakas.

2

Lapės simbolinių reikšmių laukas beveik visose mitologinėse ir folklorinėse tradicijose apima suktumą, apsukrumą, meilumą, apgavystę, melą, nenuoširdumą, apsimetimą, savanaudiškumą, niekšybę, savimeilę, godumą, viliokliškumą, seksualumą, kerštingumą, vienišumą. Lapė mitologiniuose ir folkloriniuose tekstuose dažniausiai siejama su koku nors „nešvariu“ reikalu, ji dažnai patenka į bėdą, todėl matoma ir kaip nevykėlė, o dėl savo būdo ypatybių ji niekada nesueina su aukštesnėmis mitologinėmis būtybėmis. Ji simboliškai priskiriama prie žemesnės mitologinės kategorijos. Japonijos mitologijoje lapė yra dievybės Inari, derliaus ir ryžių deivės, pasiuntinė; kaip pasiuntinė, lapė sąveikauja su žmonėmis, su žemiškąja sfera, o su „aukštesniąja“, dangiškąja ar dvasine, sąsają turi mažai.

Indėnų, eskimų, Sibiro tautų ir Kinijos kultūroje plačiai žinoma legenda apie vieną vargšą, pas kurį kas rytą lankosi lapė, nusimeta savo kailį ir pavirsta moterimi. Tai sužinojęs, neturtėlis pavagia ir paslepia lapės kailį, ir moteris tampa jo žmona. Bet po kurio laiko suradusi savo kailį, ji sugrįžta į lapės pavidalą ir visiems laikams apleidžia vargšą.

Vakarų ir Rytų mitologinėje ir folklorinėje vaizduotėje lapė dažniausiai yra apgavikė, sukčė, tačiau ji pasirodo ir kaip demonas, ragana, ir kaip „užkerėta nuotaka“ arba – kinų mitologijoje – kaip mirusio žmogaus siela gyvūno pavidalu. Vakarų mitologinėje ir folklorinėje vaizduotėje lapė dažniausiai turi

vyro pavidalą (Reineke, Reynard, Renart, Reinaert), o Rytų – moters. Kinų (*huli jing*), japonų (*kicune*) ir korėjiečių (*kumiho*) mitologijoje lapė yra apsimetimo meistrė, fatališko moteriškojo eroso simbolis, velnias, iliuzijų sukūrimo meistrė. *Kicune* japonų mitologijoje turi daugiau rangų: gali būti paprasta laukinė lapė (*nogicune*) arba gali tapti *miobu*, dangiškoji lapė, bet to reikia laukti tūkstantį metų. Lapės rangą hierarchijoje nurodo jos uodegų skaičius: galingiausia yra toji lapė, kuri jų turi devynias.

Summa summarum, atrodo, kad Pilniakas buvo teisingas: lapė dėl daugelio savo bruožų tinka būti įtartinos rašytojų padermės totemu.

3

Kas buvo Borisas Pilniakas?

Išvaizdus vyriškis su apvaliais akiniais plonais stiklais, vilkintis geriausios kokybės eilutėmis, visada užsisegęs peteliškę, atrodantis kaip tikrų tikriausias *dendis*, – nuotraukose nė kiek neatitinka rusų rašytojo revoliucionieriaus „vakarietiškojo“ stereotipo.

Jo tikroji pavardė buvo Vogau (Pilniakas yra slapyvardis), jis buvo Pavolgio vokiečių sūnus, vaikystę ir ankstyvąją jaunystę praleidęs Rusijos provincijoje. Buvo vienas iš produktyviausių tų laikų rašytojų, rašęs įvairių žanrų ir stilių prozą. Jo interesai apėmė tradicinę prozą su ryškiu polinkiu į natūralizmą

ir „primityvizmą“, naujienų reportažus, kelionių ir „gamybinius“ romanus, dokumentinę prozą ir modernistinę „ornamentinę“ prozą, kurios įkūnijimu tapo jo romanas „Alkani metai“.

Pilniako būta mėgstamo ir nekenčiamo, garsaus ir įtakingo, jo literatūrinis braižas daug kieno mėgdžiotas, jo kūriniai buvo išversti į užsienio kalbas, jis turėjo laisvę keliauti į tokias vietas, apie kurias kiti galėjo tik pasvajoti. Lankėsi Vokietijoje, Anglijoje, Kinijoje, Japonijoje, JAV, Graikijoje, Turkijoje, Palestinoje, Mongolijoje... Į jo „japoniškąjį ciklą“ įeina kelionių knygos „Japonijos saulės šaknys“, „Akmenys ir šaknys“, „Briedžių miestas Nara“ ir „Pasakojimas apie tai, kaip randasi pasakojimai“*. Amerikai jis skyręs knygą „OK: Amerikietiškas romanas“**, Anglijai – apsakymų rinkinį „Angliški apsakymai“, Kinijai – „Kiniškoji istorija“.

* Sudėtingi abiejų šalių santykiai, taip pat kultūriškai bei politiškai palankus istorinis momentas leido Borisui Pilniakui dukart, 1926 m. ir 1932 m., lankytis Japonijoje – abu kartus pavasarį. O dėl Rusijos ir Japonijos santykių, jie yra beveik dramatiškai įdomūs, būtent: Japonija tradiciškai demonstruoja didelį susidomėjimą rusų kultūra – nuo realizmo ir pirmųjų L. Tolstojaus vertimų į japonų kalbą laikų per stiprias rusistikos studijų programas, iki paties Pilniako, kurio veikalai, kaip romanas „Alkani metai“, buvo žinomi japonų skaitytojams dar iki Pilniako apsilankymo Japonijoje. Naujas, neseniai paskelbtas „Brolių Karamazovų“ vertimas į japonų kalbą buvo išparduotas milijoniniu tiražu, to turbūt nebeutinka net Rusijoje. Šių dviejų šalių santykiai nesiremia abipusiškumu: japonai visada rodė daug didesnę susidomėjimą Rusijos kultūra, negu rusai kada nors rodė Japonijai. Ta prasme rašytojas Tagakis, mokantis rusiškai ir mintinai deklamuojantis rusų poetų eiles, yra labai įtikinamas veikėjas.

* 1931 m. kino studijos MGM kvietimu Pilniakas buvo nuvykęs į Ameriką su kino projektu apie amerikiečių inžinierius didžiulėse statybose Sovietų Rusijoje (Pilniako romano „Volga įteka į Kaspijos jūrą“ tema – hidroelektrinės „Dneprostroi“ statybos). Jis nutraukė sutartį su MGM, užtat nusipirko naudotą fordą ir apkeliaavo Ameriką nuo vienos iki kitos pakrantės. Buvo susitikęs su amerikiečių rašytojais Teodoru Dreizeriu, Sinkleriu Luisu, Flaidu Delu, Redžina Andriu, Voldu Franku, Maiku Goldu, Maksu Istmanu, V. E. Vudvordu ir Aptonu Sinkleriu.

Moterys jį mylėjo, galbūt todėl, kad daugelis moterų jaučia silpnąbę rašytojams, ypač, rodos, rusės. Pilniakas buvo vedęs tris kartus. Su pirmąja žmona Marija Sokolova, gydytoja, dirbusia Kolomnoje, susilaukė dviejų vaikų. Antroji žmona buvo aktorė, vaidinusi Maskvos mažajame teatre, gražuolė Olga Ščerbinovskaja, o trečioji – Gruzijos aktorė ir režisierė Kira Andronikašvili. Su ja turėjo sūnų Borisą. Buvo net dviejų automobilių savininkas (parsivežęs JAV nusipirktą fordą į Sovietų Sąjungą!) ir galėjo naudotis erdvia „dačia“ Peredelkine, žinomame menininkų pamėgtame vasarnamių rajone prie Maskvos.

Pilniako bibliografija yra apimli. Be chrestomatinių „Alkanų metų“, reikšmingi yra jo romanai „Įrenginiai ir vilkai“ („Mašiny i volki“)* ir „Volga įteka į Kaspijos jūrą“ („Volga vpadaet v Kaspijskoe more“). Didelį skandalą buvo sukėlusį jo „Neužgesinto mėnulio apysaka“ („Povest’ o nepogašennoj lune“), pasakojanti apie komunistų lyderio Frunzės nužudymą. Per didele chloroformo doze jį, tariamai Stalino nurodymu, apnuodijo gydytojai.

Pilniakas artimai draugavo su Jevgenijumi Zamiatinu. Jevgenijus Zamiatinas buvo inžinierius, dirbęs Rusijos karališkajame kariniame jūrų laivyne, mėgęs rašyti knygas. Jam priklauso vieni galingiausių žodžių, kokius kada nors koks nors rašytojas skyrė savo budeliui. Laiške Stalinui, kuriame jis prašo leidimo išvykti iš Sovietų Sąjungos (šitai Stalinas,

* Čia ir toliau originalus knygos ar kūrinio pavadinimas nurodomas, jei taip rašo autorė. *Vert. past.*

Maksimo Gorkio įkalbėtas, jam ir leidęs!), parašė: „Tikrąją literatūrą sukuria ne stropūs ir paklusnūs tarnautojai, bet bepročiai, atsiskyrėliai, eretikai, svajotojai, maištautojai ir skeptikai.“

Zamiatino romaną „Mes“ (išleistą anglų kalba 1924 m.) plagijavo daugelis rašytojų: Džordžas Orvelas („1984“), Oldas Hakselis („Puikus naujas pasaulis“) ir kiti. Vienintelis Kurtas Vonegutas tai viešai prisipažino, bet kiti tik badė pirštais vienas į kitą (Orvelas į Hakslių, pavyzdžiui!). Emigracija Zamiatinui laimės neatnešė: Paryžiuje tenugyveno šešerius vargingus metus ir numirė nuo širdies smūgio 1937-aisiais, tais pačiais metais, kada buvo suimtas Borisas Pilniakas. Atrodo, kad Stalino kulka, tais metais pjovusi rusų rašytojus, neaplenkė nė Zamiatino, nors Zamiatinas buvo pasitraukęs už jo lauko ribų. Tačiau tai nėra pasakojimas apie Zamiatiną, bet apie pasakojimą, kuriuo bandoma papasakoti, kaip randasi pasakojimai.

4

„Pasakojimas apie tai, kaip randasi pasakojimai“ buvo parašytas 1926 metais. Tais metais gimė mano mama. Tais metais nutiko daug dalykų, kuriuos galėčiau elegantiškiau ir labiau apgalvotai susieti su savo mamos biografija. Tačiau man regis, kad tarp Pilniako pasakojimo ir mano mamos biografijos egzistuoja gilus poetinis ryšys.

„Įlaipino ją į traikinį, pasakęs, kad Osakoje ją pasitiksis jo brolis, o jis pats bus „truputį užsiėmęs“. Jis pradingo tamsoje, traukinys pajudėjo į aptemusius kalnus, palikdamas ją su giliausiu vienišumu ir stipriausiu tikėjimu, kad jis, Tagakis, vienintelis visame pasaulyje, mylimas, ištikimas, kuriam ji už viską skolinga, kupina dėkingumo nesuprasdama stačiai nieko. Vagone buvo labai šviesu, už langų skendėjo tamsa. Viskas aplink ją buvo baugu ir nesuprantama, ypač kai kartu su ja vagone keliaujantys japonai, vyrai ir moterys, pradėjo prieš guldami nusirenginėti, nesidrovėdami nuogo kūno, ir kai pro langus stotelėse pradėjo pardavinėti karštą arbatą buteliukuose ir pintus eglės krepšelius su vakariene: ryžiais, žuvimi, ridikėliais, su popierinėmis servetėlėmis, dantų krapštuku ir dviem lazdelėmis, kuriomis reikėjo valgyti. Paskui vagone buvo užgesinta šviesa ir visi sumigo. Ji kiaurą naktį nemiegojo, vieniša, nieko nesuvokianti, išsigandusi. Ničnieko negalėjo suprasti.“

Praėjus dvidešimčiai metų po Pilniako pasakojimo, 1946 metais, mano dvidešimtmetė mama leidžiasi į savo gyvenimo kelionę. Įsigijusi traukinio bilietą, mama nusipirko bilietą į nežinomybę. Jai pasirinkus tą, o ne kokią nors kitą kelionę, pradeda vyniotis jos likimo ritinys, likimo, kuris – kartu su kelio ženklais ir geležinkelio stotelėmis – tarsi jau buvo nubrėžtas jos delnų linijose. Varoje prie Juodosios jūros, kur ji gyveno, lankė gimnaziją, dievino filmus ir knygas (ypač romanus su moters vardu ir pavarde jau pačiame pavadinime!), karui besibaigiant susipažino su jūreiviu, kroatu, jį įsimylėjo, su juo susižadėjo ir po karo leidosi kelionėn į Jugoslaviją. Į traikinį ją

įsodino tėvai, įlaipino ją į kupė švelniai, lyg į kokią valtėlę, kuri jų vaiką turėjo nuplukdyti saugių krantų link. Beje, tiesiogine prasme: mano mamos tėvas, mano senelis, buvo geležinkelininkas. Mama keliavo iš Varnos į Sofiją, iš Sofijos į Belgradą, iš Belgrado į Zagrebą. Traukinys važiavo pro griuvėsius, ir tai ją labiausiai sukūrė, tos valandos keliaujant pro sudegintos žemės kraštovaizdžius, o paskui ji, sekdamą jūreivio nurodymais, iki Zagrebo likus aštuoniasdešimčiai kilometrų, išlips ir atsiras tuščioje ir apleistoje provincijos geležinkelio stotelėje. Ten jos niekas nepasitiks. Ta tamsi ir apleista geležinkelio stotis įsirėžė į mamos širdį kaip karšta žymė, kaip pirmoji sunki ir skaudi išdavystė.

„Pasakojimas apie tai, kaip randasi pasakojimai“ iš esmės atkartoja pasakos formulę, pasakos apie paslaptinę, ne šio pasaulio būtybę, apie nežinomą „jėgą“ (Žvėris, Voronas Voronovičius, Drakonas, Saulė, Mėnulis, Koščėjus Nemirtingasis, Mėlynbarzdis ir t. t.), nusinešančią nuotaką už septynių kalvų, už septynių jūrų, į tolimąją karalystę (ji pasakose vadinama „bronzine“, „sidabrine“, „auksine“ arba „medaus“ karalyste). Pilniakas Japonijos ir Sofijos laimės dienų sinonimu pasirenka jaspį („jaspio dienos“, „jaspio dienų rožinis sukalbėtas“, „jaspio dienų jaudulys“). Paslaptinis Tagakis nusineša savo rusę nuotaką į „jaspio“ karalystę. Ir iš tiesų, Tagakis, pavyzdžiui, nė kiek nepanašus į praporščiką Ivancevą, su kuriuo Sofija „nustojų sveikinusis“, nes tasai visiems „išplepėjo, kad jiedu turėjo pasimatymą“. Mįslingasis Tagakis, skirtingai nei prasčiokas Ivancevas, bučiuoja moterims rankas ir susitikimo proga dovanoja „šokoradą“. Tiesa, Sofijai tas „svetimos rasės

žmogus, tas japonas“ pirma nepatiko, netgi pasirodė atgrasus, tačiau – visai kaip pasakose, kuriose „žvėris“ pavirsta patraukliu viliotoju, – netrukus pavergė jos sielą.

Ir štai koks paradoksas: jei Pilniako pasakojimas neturėtų užslėptos naratyvinės pasakos struktūros, jis nebūtų toks įtikinamas. Mergina, visai niekuo neišsiskirianti iš tūkstančių kitų, sutikusi leistis paskui auksinį savo moteriškojo likimo ritinį, pavirsta įtikinama heroje. O kas gi tai turėtų būti – moteriškasis likimas? Atsakymą į šį klausimą siūlo didžioji dalis klasikinės pasaulinės literatūros. Egzistuoja stiprus šablonas (memas, atminties kortelė), kurį pasaulinės literatūros tekstai (toji jų mažuma, parašyta moters ranka, kaip ir tie vyraujantys, rašyti vyrų) perneša iš amžių į amžius tartum paveldėtą negalią. Herojė privalo elgtis pagal tą šabloną, kad mes ją apskritai atpažintume kaip herojė. Kitaip tariant, ji privalo išlaikyti pažeminimo testą, kad įgytų teisę į amžinąjį gyvenimą. Pilniako apsakyme veikėja yra dvigubai apgaunama, apnuoginama ir „apiplėšiama“: vieną kartą Tagakio, antrą kartą Pilniako. Pilniakas tai vadina „perėjimu per mirtį“ (!). Tokiu būdu Sofija, nežymi apsakymo veikėja, prisijungia prie visų tų moteriškų literatūros personažų, kurie tąjį šabloną atnešė iki pat mūsų dienų, iki daugiamilijoniniais tiražais leidžiamų romanų, kuriuose Ji virpa užburta paslaptingojo Jo. Jis ją pakėrės, sutramdys, pažemins ir apgaus, o Ji galiausiai prisikels kaip pagarbos ir savigarbos verta herojė.

O dėl mamos, tai jauna ir tvirta jos širdis užgis. Tikra laimė, kad Lemtis, toji išsiblaškiusi rašytoja, pamiršo, kad provinci-

alios geležinkelio stoties perone mano mamos turėjo laukti jūreivis. Jūreiviai paprastai nelaukia savo mylimųjų traukinių peronuose, jiems vieta uostuose, galbūt todėl Lemčiai iškrito iš galvos jūreivis. O tada, nelyginant kokia prailginta laiminga pabaiga, metaforinio tunelio gale, šviesoje, pasirodė Jis, tikrasis mamos pasakojimo herojus, mano būsimasis tėvas. Tačiau tai nėra pasakojimas apie mano motiną ir mano tėvą, bet pasakojimas, siekiantis ką nors pasakyti apie tai, kaip randasi pasakojimai.

5

Maskvoje pirmą kartą atsidūriau 1975 metais. Gavusi stipendiją atvykau iš (jau nebeegzistuojančios) Jugoslavijos į (jau nebeegzistuojančią) Sovietų Sąjungą, į dviejų semestrų trukmės mainų programą. Tais laikais tarp Jugoslavijos ir Sovietų Sąjungos būta universitetinių mainų programų. Pirmą išvyką į Maskvos centrą man primena toks įvykis. Man prireikė į tualetą, į restoranus ir kavines nebuvo galima taip paprastai įeiti, nes prie jų stovėdavo gana ilgos eilės, o viešų tualetų beveik nebuvo. Vis dėlto vieną radau, pačiame centre. Išėjusią iš kabinos mane iš visų pusių apsupo grupė čigonių, keturios ar penkios. Nesupratau, ko jos iš manęs norėjo. Visur aplinkui mane smulkiai spjaudėsi, lengvai mane tapšnojo, tempė už rankos, atvertė mano delnus, kažką kalbėjo, visos vienu metu, o paskui pasitraukė, taip pat greitai, kaip ir buvo atsiradusios. Apdujusi išėjau į lauką ir pastebėjau, kad rankose laikau kažkokį ritinėlį. Atlenkiau delną. Iš jo iškrito beverčiai loterijos

bilietai, perplėšti perpus. Pasitikrinau rankinuką. Iš jo buvo pradingę apie du šimtai rublių, tai tuo metu prilygo maždaug dviem vidutinėms sovietinėms algoms. Pinigų praradimas manęs nė kiek neišmušė iš kojų, negana to, man atrodė, kad nusileidusi Maskvoje įskriejau į Bulgakovo „Meistro ir Margaritos“ kasdienybę. Pilniakovo herojė Sofija regėjo pasaulį pro turgenevišką, romantišką prizmę, o aš jį (bent jau tada) mačiau pro bulgakoviškus akinius.

Buvau apgyvendinta Maskvos valstybinio universiteto studentų bendrabutyje, viename iš septynių garsiųjų Maskvos dangoraižių. Gyvenau 513-ame sublokuotame kambaryje, B zonoje, kuriame vonia ir priebučiu dalijausi su viena tėvyne, matematikos studente. Ilgai užtruko, kol išmokau, kaip ten įeiti ir kaip išeiti, ir kaip ką nors rasti tame didžiuliam architektūros labirinte, padalytame į zonas. Mano aukšte, B zonoje, buvo apgyvendinti jugoslaviai, suomiai ir arabai. Pastarųjų buvimą skelbė šiltas nepažįstamų prieskonių aromatas, kuris sklisdavo iš bendros virtuvės mūsų aukšte. Vienas iš trijų suomių buvo gavęs doktorato, kurį rašė apie tuo metu dar gyvenusį Michailą Šolochovą, stipendiją. Labai greitai visi trys suomiai, du jaunuoliai ir mergina, pamiršo, ko čia apskritai atvažiavo. Iki žemės graibymo prisigerdavo už užrakintų savo kambario durų ir nenustojė to daryti iki pat tol, kol atėjo laikas sugrįžti tėvynėn. Vietiniai sunkiai galėdavo gauti degtinės dėl įvairių apribojimų. Užsieniečiai su savo pasais ir valiuta degtinę pirkdavo elitinėse parduotuvėse, skirtose užsieniečiams. Tų parduotuvių tinklas vadinosi „Berezka“. „Berezkoje“ degtinė buvo daug pigesnė nei Suomijoje.

Aš, skirtingai nei suomiai, buvau atvykusi rinkti medžiagos magistriniam darbui apie Borisą Pilniaką. Iš dešimties akademių metų mėnesių pirmus du ar tris praleidau Lenino bibliotekoje (dabar tai Rusijos valstybinė biblioteka). Patekimas į biblioteką buvo varginantis, nes pirmiausia reikėjo laukti ištiesusioje eilėje, kad rūbinėje paliktum daiktus, tada ištiesusioje eilėje, kad bibliotekos naudotojai praeitų bibliotekos tvarkdaryų patikrą (atsimenu kasdienį rankinuko turinio iškratymą ant stalo) ir patektų į bibliotekos darbinę erdvę, o tada tekdavo ilgai laukti, kol mechanizmu, panašiu į geležinkelius ir traukinį (tikiuosi, kad to nesusapnavau ir kad kažkas tokio iš tiesų egzistavo?!), užsakytos knygos atkeliaus į naudotojo rankas. Galbūt toji varginanti procedūra prisidėjo prie to, kad daug kas bibliotekoje miegodavo. Ten stovėjo du ar trys kopijavimo aparatai, prie kurių vinguriuodavo ilgos eilės, nes per dieną buvo leidžiama nusikopijuoti tik dvidešimt puslapių, o kopijos būdavo atspausdintos ant grubaus ir storo popieriaus, beveik kartono. Tiesa, turintieji pinigų galėdavo pasisamdyti „surogatą“, dublerį, kuris vietoj jų laukdavo eilėje ir atlikdavo kopijavimą. Tačiau didžiausias iš siaubų buvo rūkykla, įrengta bibliotekos palėpėje. Tai buvo mažytis pridūmintas kambariūkštis su keliomis kėdėmis ir stalu, ant kurio stovėjo dideli apvalūs skardiniai indai, naudotos kino juostos dėžės, pilnos nuorūkų. Priešais tuos nuorūkų kalnus sėdėdavo kankiniai, rūkytojai. Trokštamo žmogiškumo ir šilumos nė kiek neteikė nė valgykla, nes ir ten reikėdavo laukti ištiesusioje eilėje vien tam, kad į ją įeitum, bet tas laukimas neapsimokėjo: prasta kava, pasakiškai gera rusiška arbata ir liūdno dešrelės, kurios iššokdavo iš visur: iš studentų val-

gyklų, iš dešrelių pardavėjų puodų gatvėse, iš pigių Maskvos užkandinių.

Darbas bibliotekose buvo sunkus, reikalaujantis kantrybės, o aš akivaizdžiai neturėjau bibliotekiškos ištvermės. Paraleliai vykstantis literatūrinis gyvenimas man buvo nepalyginamai įdomesnis. Tame paraleliniame gyvenime žmonės versdavosi padedami ryšių ir draugų. Vienas iš mano draugų, dirbantis toje pačioje Lenino bibliotekoje, man reikiamas knygas nufotografuodavo paprastu fotoaparatu, o tada mes išryškindavome juostą ir sudėdavome nuotraukas kaip puslapius. Taip ke-
 lias knygas laikiau fotopopieriaus dėžėse. Tame paraleliniame gyvenime tebegyvavo praėjusios epochos liudytojai, susipa-
 žinti su jais buvo svarbiau nei darbas bibliotekoje; čia tarsi Hade galima buvo sutikti ilgaamžiškesnius rusų avangardo epochos atstovus, tuos, kuriems paprasčiausiai pasisėkė iš-
 likti*, čia knygos būdavo slapta dauginamos ir platinamos, o užsieniečiai, tokie kaip aš, buvo laikomi naudingais: jie galė-
 davo „Berezkoje“ įsigyti sunkiai gaunamus rusiškus leidimus, atsivežti užsienio rusiškus leidimus (*tamizdatą*), pasitarnau-
 ti kaip potencialūs paštininkai ir kokią nors rankraštį išvežti iš šalies.

* Taip susipažinau ir su Genadijumi Goru, rašytoju ir kolekcininku, artimu avangardinei grupuotei „Oberiu“, ir Aleksandu Razumovskiu, paskutiniu gyvu tos grupuotės nariu, avangardinio filmo „Mėsmaalė“ („Miasorubka“) autoriumi. Su Nikolajumi Chardžijevu, šlovingu kolekcininku ir didžiu rusų avangardo žinovu, susipažinti nespėjau.

6

Toje Maskvoje, kur daugelis – ir vietinių, ir užsienio – filologų medžiojo tebegyvuojančius praėjusios epochos dalyvius ir liudytojus, kur garsių rašytojų našlės buvo laikomos aukso vertės (kaip tuo metu dar gyva Nadežda Mandelštam), kur kiekvienas išgyvenęs ir pergyvenęs kitus, ir galintis apie tai papasakoti, buvo aukštai vertinamas, kur viskas virte virė: nuo memuarų, prisiminimų ir dienoraščių rašytojų, nuo kolekcininkų ir archyvarų, nuo tikrų ir netikrų menininkų, nuo tų, kurie „sėdėjo“ (*sidet'*), taigi kalėjo lageriuose, ir tų, kurie gėdijosi, jog nesėdėjo, – aš susipažinau su Pilniako sūnumi Borisu. Tiesa, savęs aš nepriskyriau gyvųjų praėjusio laiko liudytojų „medžiotųjų“ kategorijai: visuotinis pamišimas dėl biografizmo man nepatiko, nors ir galėjau suprasti, iš kur jis kyla. Tokioje aplinkoje kova, kurią sunkiai laimėjo rusų formalistai, – didžioji kova už meninio kūrinio tekstą, pasirodė bergždžia. Daug autorinių tekstų pranykdavo po triuškinančia tų autorių biografinių detalių lavina...

Borisas Andronikašvilis buvo Pilniako sūnus iš trečios rašytojo santuokos su žymia gruzinų kino aktore ir režisiere Kira Andronikašvili. Borisas buvo aukštas, stiprus, akivaizdžiai vyriškas ir išsilavinęs kino aktorius. Jautėsi esąs gruzinas, didžiavosi kilnia Andronikašvili pavarde, rusiškai, kaip ir dažnas gruzinas, kalbėjo su sunkiu gruzinišku akcentu, jo namuose buvo geriama čača ir valgomi chačapuriai, jo tikrieji namai buvo ne šalta ir bekvapė Maskva, bet „rožių ir avienos taukų miestas“, kaip Tbilisį lakoniškai bei neįprastai taikliai

yra apibūdinęs Isaakas Babelis. Tuo metu, kai susipažinau su Borisu, jis buvo išėjęs iš kino ir užsiėmė tėvo paveldu, kadangi nebuvo to mokytas, darė tai mėgėjiškai. Ir pats buvo parašęs kelias prozas knygas. Buvo antrą kartą vedęs, su žmona turėjo du vaikus, penkiametę Kirą ir dvimetį Sandrą.

Magistro darbo apie Borisą Pilniaką neparašiau, atsisakiau tos temos. Tiesa, vėliau į kroatų išverčiau „Alkanus metus“, „Pūgą“ ir „Pasakojimą apie tai, kaip randasi pasakojimai“. Magistro darbą visgi parašiau, bet visai apie ką kita. Borisą mačiau dar vieną ar du kartus, bet kuriuo atveju paskutinį kartą 1986 m. rugsėjo 6 d., kai trumpai viešėjau Maskvoje, tada jis man padovanojo ką tik išleistą Pilniako prozos rinkinį, kuriam pats buvo parašęs pratarinę. Nebūčiau įsiminusi tos detalės, jei knygoje nebūtų Boriso užrašytos dedikacijos su data. Vos jį pažinau, iš jo žvilgsnio sklido kažkokia neiški vidinė kapituliacija. Apsikeitėme keliais laiškais, o pasakui praradome ryšį. Sovietų Sąjunga iširo, Jugoslavija buvo iširimo įkarštyje, o po ketverių metų aš emigravau. Uždariau daugybę failų, tarp jų ir tuos nepilnus metus Maskvoje, kai turėjau tyrinėti Borisą Pilniaką, bet, užuot tyrinėjusi literatūrą, tyrinėjau gyvenimą, nors tada man tai atrodė nedaloma.

Borisas Andronikašvilis mirė po septynerių metų, eidamas šešiasdešimt antrus savo gyvenimo metus. Tai sužinojau iš interneto. Jo rinkiniai darbai dviem tomis buvo išleisti 2007 metais. Jo dukra Kira įgijo magistro laipsnį, išleido knygą apie savo senelį ir suredagavo du išpūdingus Pilniako laiškų to-

mus.* Nesu tikra, ar kada nors perskaitysiu tas knygas, daug keliauju, nuolat kertu sienas, stengiuosi su savimi vežiotis kuo mažiau багаžo, uždariau daug failų. O kartą užverti, failai pasidaro nebeskaitomi.

7

Sofijos Gnedich-Tagaki biografija pritraukė Borisą Pilniaką nelyginant magnetas. Pilniakas pavogė Sofijos sielą (lapė, kaip tarpininkas tarp dviejų – gyvųjų ir mirusiųjų – pasaulių), bet sykiu pastatė jai literatūrinį paminklą. Visgi jos biografija Pilniakui turėjo reikšmės būtent tuo laiku, tame konkrečiame jo gyvenimo etape; jei ją būtų aptikęs koku nors kitu metu, jos istorija galėjo ir nevirsti pasakojimu. Daugybė istorijų rašytojų gyvenime lieka *lithopaedion*, sukalkėjusiais vaisiais.

Po Maskvą tais metais vaikščiojo filologai – profesionalai ir mėgėjai, – savanoriškai prisiėmę šventą prarastų rankraščių gelbėjimo, prarastų rankraščių paieškų, užmirštų autorių ir knygų atgaivinimo misiją. Didžiulė žiotis, į kurią nudardėjo milijonai žmonių likimų, skleidė karštligišką kompensacijos alkį, kuris mums, užsieniečiams, atrodė truputį liguistas, bet kartu ir patrauklus, lyg patektum į kitą veidrodžio pusę. Daugelis pasiskelbusių „literatūros archeologų“ atlapaširdiškai sudegdavo vykdydami savanorišką jos gelbėjimo nuo užmarš-

* Kira Borisovna Andronikašvili-Pilniak, „Boris Pilniak: Opyt segodniašnego pročtenija“, Moskva, 1995 m.; Boris Pilniak, „Pisma: tom 1 (1906–1922)“, „Pisma: tom 2 (1923–1937)“, Moskva, 2010.

ties misiją ir panėšėjo į žmones-knygas iš Bredberio romano (ir Triufo filmo) „451° Farenheito“. Daug kas svajojo apie sudegusius rankraščius (rankraščiai visgi dega!), o ir laiko literatūriniam aktyvizmui buvo į valias. Niekas nieko nelaukė, niekas nieko nesitikėjo, visi tame sustingusiame laike buvo palikti raitytis kažkokiose asmeninėse savo karštinėse. O senosios knygų mylėtojos, *Book Woman* iš „451° Farenheito“, – kuri verčiau pasirenka susideginti kartu su savo biblioteka, negu likti gyventi be knygų, – savižudybė tada, tais karštligiška aistringais literatūriniais laikais, rodėsi visai suprantamas pasirinkimas.

Rašydama šį pasakojimą, atverčiau, kur pakliūva, ploną pageltusį aplanką, kad patikrinčiau, ar jo atvertimas pradės koki nors vyksmą. Viduje buvo du sąsiuviniai, ploni, minkštais šviesiai žaliais viršeliais, ant kurių buvo užrašas „Tetrad“.
(Tokius sąsiuivinius vėl po daugybės metų netyčia aptikau Berlyne, kažkokioje prabangioje parduotuvėje, siūlančioje komunizmo laikų dizaino nostalgiją.) Languotu sąsiuvinų popieriumi šliaužė mano ranka rašyta straipsnių apie Pilniaką bibliografija, turbūt tuo metu juos skaičiau arba planavau perskaityti bibliotekoje. Iš tikrųjų iš aplanko išskrido ne turinys, bet kvapas, sunkus ir nepakartojamas, o turinio net nebuvo. Iš sąsiuvinio iškrito du perlenkti A4 puslapiai, ant kurių, vienas po kito, buvo suverti žodžiai. Per laiką popierius spėjo visai pagelsti...

Iškarpy albumas, žaidimai: kortos, šachmatai, vilkelis, klio klio (Giunteris Grasas); mirtini daiktai: vinis, revolveris, šakės;

kojinės, virvė, juostelės, šinjonas, lazda, židiny; šilkas, cina-
monas, pipirai; tunika („Juozapas ir jo broliai“); žibintai, deg-
tukai, gobelenai, pudrinė, perukas; žirkklės, Krleža, Zolia, vi-
nis („Nana“); Hamsunas, pieštukai, „Panas“; irklas, Dreizeris;
naktipuodis, naktinės kepuraitės, naktiniai marškiniai, pypkė,
cukruoti vaisiai; daiktai, kurie patys keliauja, Fransisas Pon-
žas, Bašlaras, Rilke; durklas, drabužiai, patalynė, šeimos nuo-
traukos; Dezdemona, nosinaitė; raktas, romo statinė, veidrodis,
medalionai; Kafka, Odradekas, „Šeimos galvos rūpestis“; muzi-
kinė dėžutė, skrynios, pianinas, langas, šukos iš vėžlio kiauto,
gintaras; dvylika kėdžių, stiklo karoliukų žaidimas; skėtis nuo
saulės, žiedas su nuodais, žiedas su antspaudu, keliaraiščiai,
korsetas, užuolaidos, maldaknygė, pistoletas, laikrodys, mono-
klis, lornetas; Gogolis, pyragas; Kortasaras, saldainiai; tabaki-
nė, užkandinė.

Tas fragmentas man rodėsi nesuprantamas, tarp manęs anuo-
metinės ir manęs dabartinės buvo nugulęs laikas, beveik ke-
turiasdešimt metų. Tie žodžiai buvo akivaizdžiai parašyti
mano rankos, bjaurioje, pilkoje ir šaltoje Maskvoje, kurioje
aš, įelektrinta *pogrindinio* gyvenimo atmosferos ir bulgako-
viško rakurso, nugyvenau vienus akademinis metus. Spėju,
kad tai buvo vien padrikai sumestas sąrašas dalykų ar daiktų,
pasitarnaujančių kaip *trigeriai*, vystančių pasakojimą, varan-
čių siužetą į priekį arba esančių reikšmingais kompoziciniais
pasakojimo elementais. Daiktai (dažniausiai stebuklingi) at-
lieka lemiamą vaidmenį pasakose, bet taip pat dažnai vadina-
mojoje grožinėje literatūroje. Įsivaizduoju, kad už kiekvieno
iš tų žodžių slypėjo ir konkretus pavyzdys iš literatūros arba

bent jau blandi pavyzdžio idėja. Jeigu išties, tuomet kaip čia taip, kad nepamirėjau tokių svarbių pasakojimo varomųjų elementų kaip *apsiaustas*, Gogolio „Apsiaustas“, pavyzdžiui? Ir jeigu viskas tikrai taip, tuomet kaip gali būti, kad būtent tokie dalykai sukosi mano jaunoje ir įsiaudrinusioje galvoje!? Pasirodo, Maskva mano biografijoje tėra vos pradėtas pasakojimas, *lithopaedion*, sukalkėjęs vaisius. Ji taip ir stovi, nejuda, aš pamirštu apie jos buvimą, jei tokia sugyvenimo rūšis apskritai pavadintina buvimu.

8

Susipažinau su juo Maskvos viešbučio „Belgradas“ bare, kur užsukdavo jugoslavai: studijuojantys Maskvoje, dirbantys Jugoslavijos ambasadoje ir visokiausių Jugoslavijos įmonių atstovybėse Maskvoje, taip pat turistai iš Jugoslavijos, dėl vienos ar kitos priežasties atėidavę ieškoti tėvynainių kompanijos. Atrodė nepaprastai patrauklus, buvo sunku jo nepastebėti, raudonplaukis su trumpa barzdele, šviesiai žalių akių ir gerai sudėtas. Buvo mano tėvynainis ir melagis, iš tų, kurie meluoja, net kai nebūtina. Bet kas, vilkintis raudonu anglišku puloveriu, mėlynais marškiniais su smulkiais baltais dryžais, kašmyro paltu, baltu kašmyro šaliku, parištu aplink kaklą, ir tvirtinantis Maskvoje studijuojąs meną, negali būti niekas kitas, kaip užkietėjęs melagis. Tiesa, buvo mažakalbis, ir tai daugeliu būdų gerino situaciją. Užbūrė mane, prisipažįstu: pilkame ir apniukusiame Maskvos fone jis, toks žaliaakis ir raudonplaukis, atrodė, lyg būtų ne iš šio pasaulio. Jo delnai

buvo kaip dailidės, didžiausi, plačiausi ir šilčiausi delnai, su kokiais kada nors turėjau sąlyčio. Mylėjosi kruopščiai ir ilgai, čia karštai, čia šaltai, tarsi ant gerai įšildytos keptuvės šildytų ledo gabaliukus. Mudu šelome, įsimylėjau jį, meilė kvepėjo pažadu, mane krėtė meilės karštligė, buvau pasiruošusi dėl jo numirti. Jam išvykstant, ašaromis užliejau Maskvos Šeremetjevo oro uostą. Oro uosto apsauga, akivaizdžiai nepratusi prie perdėm jausmingų scenų, išreiškė man pagarbą, paklausė, kodėl verkiu, o aš neįstengiau atsakyti, nes miriau: raudonplaukis meilužis tolo mano ašarų jūroje ir, pasiekęs pasų kontrolės krantus, pradingo iš mano horizonto. Rankoje spaudžiau įsivaizduotą laimėjimą, Beverčius loterijos bilietus, perplėštus perpūs. Mano krūtinėje užgeso širdis... Jis nepaliko man savo adreso, aš jam įgrūdau savąjį, laiškai yra kvaila, pasakė jis, buvo tikras, kad mudu kada nors būtinai vėl susitiksimė. Ir štai dalykas, kurio sau niekaip negaliu paaiškinti: aš, kuri buvau pasiruošusi sekti paskui jį į pasaulio kraštą, gyvenime nieko lengviau ir greičiau nepamiršau!

Raudonplaukis į mano duris pasibeldė praėjus metams, kai jau buvau grįžusi namo. Mūsų susitikimas keistai man nesukėlė jokių jausmų, maža to, mane suerzino tas netikėtai ir nepraneštas jo apsilankymas. Man atrodė, kad jis užstoja vaizdą, nors mano akys ir nebuvo nukreiptos į nieką, kas būtų verta dėmesio. Ištraukiau iš jo viską, ką vertėjo žinoti: kad jis vedęs, kad atvyko – tik neapsigauk – ne dėl manęs, bet dėl kažkokios mano tėvynainės, kuri (ups!) yra jo nesantuokinio vaiko motina. Nors pasakojimas buvo varginamai banalus, iš mano nevedintos širdies išskrido užuojautos kandis.

Žaisdama kaukėmis ir dėliodama pusiau autobiografines vinjetes, su skoninga ironija ir begaline literatūrine išmone Dubravka Ugrešić rašo romaną apie pasakojimą. Kas yra literatūra šiandien, koks jos ir rašytojo vaidmuo, o gal rašytojai – tik klounai, klajojantys po pasaulį?.. Ar vis dar įmanoma išpasakoti pasakojimą? Kas valdo tekstą – autorius ar pati istorija?

Kartu su „Lape“ – ir literatūrine, ir tikrąja prasme – keliaujame erdve: nuo Rusijos iki Japonijos, Balkanų minų laukais ir amerikietiškais greitkeliais; ir laiku: nuo trečiojo praeito amžiaus dešimtmečio iki mūsų dienų. Plačiais savo kandžios plunksnos mostais autorė aprėpia daug amžinų temų: tapatybės, kūrybos, fikcijos ir tikrovės, moterų rašytojų marginalizacijos, pabėgėliškumo mentaliteto, atminties nepatikimumo.

Dubravka Ugrešić (g. 1949 m. Kroatijoje), viena iškiliausių buvusios Jugoslavijos rašytojų, kuri atsisako būti apibrėžiama kaip kroatų autorė ir vadina save *post*Jugoslavijos arba *post*nacionaline rašytoja. (Karo Jugoslavijoje išvakarėse ji nestojo nė į vieną pusę, o užėmė tvirtą antikarinę ir antinacionalistinę poziciją, dėl kurios buvo priversta emigruoti iš gimtosios šalies.) Jos bibliografijoje 7 grožinės literatūros knygos, 6 esė rinkiniai, moksliniai darbai apie rusų avangardinę ir šiuolaikinę literatūrą, Boriso Pilniako ir Daniilo Charmso vertimai. 2009 m. Ugrešić tapo tarptautinės premijos „Man Booker“ nominante, 2011 m. – Nacionalinio knygų kritikų rato apdovanojimo finalininke. 2016 m. apdovanota Amerikos Nobelio vadinama Neustadto tarptautine literatūros premija.

